

1000% Heden daags Maga zine

A rolled-up scroll and a crumpled paper ball made of brown paper, positioned diagonally across the text. The scroll is tied with a thin yellow string and has a small piece of yellow paper attached to it. The crumpled ball is made of brown paper and has a small piece of yellow paper attached to it.

KUNST EN EDUCATIE VAN NU

We wensen je veel leesplezier in dit 100% Hedendaags Magazine, dat met het bijbehorend symposium van 2 november 2018, de afsluiting vormt van een twee jaar durende doorontwikkeling van het kunsteducatieproject 100% Hedendaags. Zowel in de diepte als breedte hebben we in 2017 en 2018, met een divers team van docenten en art mediators, ons hoofd gebogen over hedendaagse kunsteducatie. Ook zijn we het dialoog aangegaan met een aantal inspirerende denkers buiten ons team, die onze visie aanscherpten. Gedurende de twee jaar hebben we samen nagedacht, geleerd en gecreëerd, waarvan we de resultaten presenteren in deze publicatie.

Aan die doorontwikkeling ging een proces vooraf. 100% Hedendaags ontstond in 2013, toen MAMA, TENT en Witte de With Center for Contemporary Art de krachten bundelden om een kunsteducatief pakket te ontwikkelen. Dit pakket richtte zich erop met leerlingen en studenten uit het voorgezet onderwijs en MBO na te denken over de kunst van nu. De wijze van lesgeven en de opzet van een workshop in combinatie met live ontmoetingen met hedendaagse kunst zijn bijzonder. Hedendaagse kunst wordt gemaakt door kunstenaars die in onze tijd leven en helpt ons en de leerlingen de wereld om ons heen te begrijpen. De vragen, associaties, verwondering of verontwaardiging van leerlingen, die uit de ontmoetingen met kunst voortvloeien, worden door de art mediators als uitgangspunt genomen in gezamenlijke gesprekken over kunst. Vijf jaar verder heeft de formule zich als waardevol bewezen: jaarlijks nemen meer dan 3000 leerlingen deel aan 100% Hedendaags en maken kennis met hedendaagse kunst. Het verschil in focus van de drie instellingen waarborgt een divers aanbod van tentoonstellingen. MAMA is een

platform voor visuele cultuur en beweegt op het grensvlak van hedendaagse kunst en populaire beeldcultuur. In TENT staat hedendaagse kunst in de Rotterdamse context centraal. Witte de With Center for Contemporary Art biedt ruimte voor kritische reflectie op actuele vraagstukken, op zowel lokaal als internationaal niveau. Dit verschil in focuspunten resulteert in een constant variërend aanbod van tentoonstellingen die complementair aan elkaar zijn. Op deze manier wordt er binnen 100% Hedendaags recht gedaan aan de veelzijdigheid in verschijningsvormen, context en inhoud van hedendaagse kunst.

Voor de totstandkoming van deze publicatie en de doorontwikkeling van 100% Hedendaags willen we het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie Amateurkunst (LKCA) en het Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam (KCR) bedanken. Daarnaast willen we Janivo Stichting, Fonds 21, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Gemeente Rotterdam bedanken voor de ontvangen financiële steun.

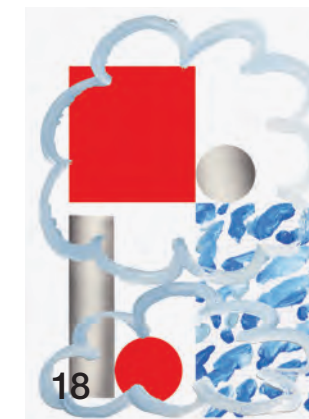
We hopen dat u inspiratie en kennis kunt putten uit het 100% Hedendaags Magazine. Wie weet spreekt het opgenomen opdrachtvel tot uw verbeelding, of speelt een auteur in op een vraagstuk waar u over nadenkt. Veel leesplezier!

Team 100% Hedendaags,

Mart Koenen (MAMA)

Judith Vorwerk (TENT)

Yoeri Meessen (Witte de With Center for Contemporary Art)

100% Hedendaags Kunstenaarschap door Yoeri Meessen	9
Wat ik leerde van mijn kamerplant column door Nathalie Hartjes	18
Rethinking Art Thinking door María Acaso	21
Beste vakidioten, column door Mirjam van Tilburg	30
Gewoon beginnen door Mart Koenen	33
100% Hedendaags 2.0 door Milou Terpstra	50
Steentjes gooien, grenzen opzoeken en vooral geen censuur door Judith Vorwerk	55
Art mediators verzamelde quotes	66
De hokjes voorbij: twee lessen over inclusie column door Sanne Scholten	70
Colofon	80

100% Heden daags Kunste naar schap

door
Yoeri Meessen

“All art has been contemporary”. Tijdens een bezoek aan Berlijn in 2005 zag ik deze spreuk in metershoge felrode neonletters op de buitengevel prijken van het Altes Museum, een museum met een kunstverzameling uit de klassieke oudheid. De letters waren een werk van de Italiaanse kunstenaar Maurizio Nannucci. De spreuk liet destijds op mij een onuitwisbare indruk na. Het was een openbaring om te realiseren dat alle kunst op het moment dat deze gemaakt werd hedendaagse kunst was, zij het dat niet alle kunst zo heeft geheten.

Als we ervan uitgaan dat kunst altijd betekenis krijgt in relatie tot de tijd en samenleving waarin deze gemaakt wordt, is het dan niet vreemd dat hedendaagse kunst in het schoolcurriculum als laatste wordt behandeld? Het heden, de wereld waar we hier en nu in leven, is immers veel bekender voor leerlingen dan, zeg, de samenleving in Antwerpen ten tijde van de vroege middeleeuwen. Of de wereld van de Medici in Florence. In bestaande methoden is echter lang niet altijd aandacht voor hedendaagse kunst. Vaak houdt het wel zo'n beetje op eind jaren '60, of wordt het heden louter door de lens van 'massacultuur' behandeld. Helemaal vreemd is dat misschien niet, als je bedenkt dat hedendaagse kunst per definitie nog niet te definiëren is, wat het opstellen van een overzicht bemoeilijkt. Maar dit maakt het

nog niet onmogelijk een lesmethode te ontwikkelen rondom hedendaagse kunst. Want tegelijkertijd kan hedendaagse kunst, gemaakt door kunstenaars die in onze wereld leven, wel ingang bieden naar die eerdere, minder bekende werelden. Als je het zo bekijkt zou hedendaagse kunst niet het eind,- maar het startpunt moeten zijn voor een cultuurcurriculum op school.

De kunstenaar centraal

Hoe zou een lesmethode daarvoor er uit kunnen zien? Met als doel hedendaagse kunst op school tot onderwerp te maken, werken drie contemporaine kunstinstellingen in Rotterdam sinds een aantal jaren samen. Ze spannen zich in voor een totaalpakket over hedendaagse

beeldende kunst voor het voortgezet onderwijs en MBO. Een 100% hedendaagse educatievorm die kunst van nu duidt, inzichtelijk maakt en onderdeel laat zijn van de belevingswereld voor leerlingen en studenten uit het voortgezet onderwijs en MBO. We stelden onszelf voor de uitdaging een lespakket op te stellen dat niet chronologisch, cultureel, thematisch, of per tentoonstelling geordend is. 100% Hedendaags geeft invulling aan een dergelijk lespakket door de rol van de kunstenaar centraal te stellen. Vanuit het inleven in die rol van de kunstenaar, leren de scholieren en studenten zowel kijken naar wat kunst is, als naar wat kunst doet. Hierdoor ontstaat niet alleen een begrip van hedendaagse kunst, maar ook van dat deze een rol kan hebben in de ontwikkeling van iedere leerling. Ook bij diegenen die nooit kunstenaar willen worden. Laat ik dit kort toelichten.

Een hedendaags antwoord

Vaak wordt gebruik gemaakt van kunststromingen als narratief om kunst te duiden en te onderwijzen. De afgelopen dertig jaar hebben kunstenaars zichzelf echter amper met een bepaalde stroming geïdentificeerd. Tegelijkertijd lijkt het in sommige methoden alsof 'hedendaagse kunst' zelf een stroming is. Een andere, veelvoorkomende optie om kunst te categoriseren is aan de hand van het gebruikte medium: film, schilderkunst, beeldhouwkunst of installatiekunst. Wie dit probeert wordt echter al snel duidelijk dat kunstenaars van nu ieder mogelijk materiaal gebruiken, en vaak ook nog eens allemaal door elkaar. Ordenen we kun-

stenaars dan aan de hand van herkomst? Landen? Steden? Onze samenleving en kunst worden steeds internationaler en een woonplaats of land van geboorte geven daarbinnen slechts voor een deel invulling aan wie we zijn. Ook een dergelijke categorisering geeft dus geen hedendaags antwoord.

In plaats van een indeling op basis van herkomst, kunstvormen of -stromingen, moesten we op zoek naar andere invalshoeken. In deze zoektocht verlegden we de focus naar het vak zelf, hedendaags kunstenaarschap, en bouwden daar een structuur omheen. In *De Mythe van het Kunstenaarschap* veronderstelt kunsthistoricus en criticus Camiel van Winkel dat de hedendaagse beeldende kunst als discipline geen algemene expertise meer vertegenwoordigt waar kunstenaars zich op kunnen beroepen. Het vak bestaat, in andere woorden, niet bij de gratie van een canon van vakmanschap. Kunstenaars lijken zich eerder te identificeren met een aantal archetypen, of 'mythes' van kunstenaarschap. Denk hierbij aan de kunstenaar als ambachtsman, uitvinder, visionair, (miskend) genie, autonoom schepper, onderzoeker, vernieuwer of zakenman. Het zijn oude en nieuwe rollen die vaak naast elkaar bestaan.

Een verdeling in rollen

Het vak kunstenaarschap als uitgangspunt nemen, blijkt een vruchtbare structuur voor een gesprek over wat kunst is. Toen we een verdeling in rollen voorlegden aan collega's, leerlingen en kunstenaars, kon men het hartgrondig oneens zijn over het hoe en waarom van zo'n

indeling. De antwoorden die we daarbij kregen waren even verrassend als constructief, en opvallend was dat het wezen van de kunst altijd onderwerp werd. Een uitstekende start voor een gesprek over kunst, wat ons betreft. Een 100% hedendaagse vorm van kunsteducatie zou er namelijk niet naar moeten streven om kant-en-klare culturele brokken informatie te leveren. In plaats daarvan is ze gericht op het vermogen van mensen om vragen te stellen, aan zichzelf en aan elkaar.

De vier kunstenaarstypes

Bij het opzetten van 100% Hedendaags hebben we zelf een viertal nieuwe kunstenaarstypes in het leven geroepen. De **Fantast** heeft een onuitputtelijke fantasie. Het is een kunstenaar die werelden kan verzinnen die nog niet bestaan. De **Rebel**, daarentegen, is een kunstenaar die met zijn werkwijze grenzen doorbreekt en kritiek geeft op de maatschappij. De **Pionier** verkent de onbekende terreinen van de materialen waarmee hij werkt. En de **Sampler**, als laatste, gebruikt bestaande beelden en mixt deze tot verrassende combinaties.

Deze types vormen het uitgangspunt voor een gesprek over wie dat nou zijn, die hedendaagse kunstenaars. Maar vooral vormen ze het begin van een heleboel vragen over kunst en over onszelf. Herken ik mezelf in zo'n type? Heb ik een onuitputtelijke fantasie? Doorbreek ik wel eens taboes? Wil ik nieuwe terreinen verkennen? In de ogen van pedagoog Gert Biesta draait ieders tijd op school in essentie om drie vragen: wie ben ik,

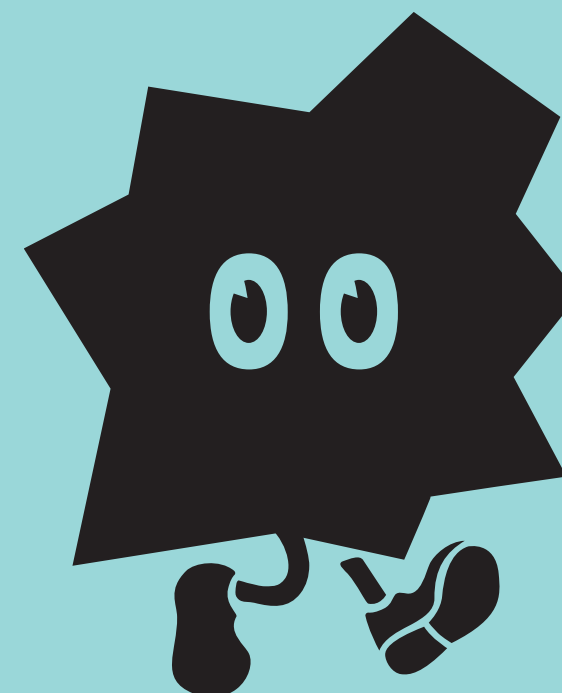
wie was ik en wie zou ik kunnen zijn. Hoe individualistisch deze vragen ook klinken, in het beantwoorden ervan verhouden we ons altijd tot anderen: we spiegelen ons aan hoe anderen, die ons voorgingen, iets aanpakten en kijken naar hoe verschillende perspectieven samenwerken. Cultuur is daarmee de optelsom van onze samenleving. Het is de collectieve weerslag van hoe we kiezen ons 'samen leven' vorm te geven. Ik ben er dan ook van overtuigd dat hedendaagse kunst ons kan leren de juiste vragen te blijven stellen. Een 100% hedendaagse vorm van cultuureducatie reikt jongeren daarmee ambitie, verbeelding en inspiratie aan, om onze samenleving die van hen te maken.

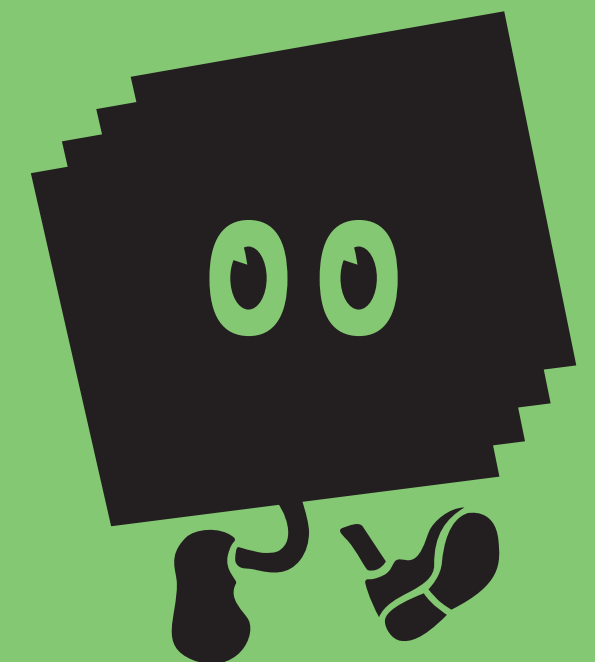
Fantast

Rebel

Pionier

Sampler

WAT IK LEERDE VAN

MIJN KAMERPLANT

door Nathalie Hartjes

Ik heb nooit een vanzelfsprekende aantrekkingskracht tot de natuur gevoeld. Pas pakweg een jaar geleden heb ik mijn eerste kamerplant gekocht en sindsdien beginnen mijn voorkeuren zich langzaam te kantelen. Vooropgesteld mag ik Ficus Elastica eindeloos dankbaar zijn voor zijn verdraagzaamheid jegens mij, elk minder groen had zijn bladeren al lang laten vallen en het opgeven. Maar tot mijn verbazing weet F het niet alleen te overleven; hij leeft en bloeit zelfs. Elke nieuwe tak is onverwacht en onvoorspelbaar, en maakt bewondering en warmte in mij los. Wauw.

Eerder dit jaar stuitte ik op een podcast met ontwikkelingspsycholoog Alison Gopnik. Gopnik trok daar in een interessante vergelijking tussen opvoedstijlen, enerzijds als een ambachtsman, en anderzijds als een tuinier.^[1] De ambachtsman verhoudt zich tot zijn werk — zoals de opvoeder tot het kind — met een precies eindresultaat voor ogen en laat in al zijn vaardigheid geen ruimte over aan het toeval.

De opvoeding wordt zo gezien als een proces waarin de opvoeder actief is en de opgevoede passief — het product, en daarmee de verantwoordelijkheid, van de maker. De tuinier, daarentegen, maakt zich geen illusies dat hij het uiteindelijke voorkomen van zijn bloembed, haag of grasveld kan dicteren. Tuinieren is omgaan met onverwachte invloeden als bladluís, vorst en te veel of weinig regen. Daarmee is elke knop die tot bloei komt extra belonend. Een cadeau van een autonome entiteit, die je wel kunt verzorgen en voorzien van een voedzame omgeving, maar niet de wet voor kunt schrijven.

Cruciaal voor het tuiniers-model dat Gopnik bepleit, is het stimuleren en ruimte geven aan creativiteit en nieuwsgierigheid; het kind in de gelegenheid stellen te ontdekken, zelfs als daar risico's aan verbonden zijn. Ze stelt dat kinderen geneigd zijn tot risicovol gedrag, maar juist dát — het betreden van paden waar iets op het spel staat — draagt ook bij aan het ontwikkelen van een gevoel van autonomie. En in

het verlengde daarvan: zelfvertrouwen, aanpassings- en doorzettingsvermogen. Die creativiteit en durf zijn uiteindelijk onmisbare survival skills. In een markant deel van de podcast wijst Gopnik naar artificiële intelligentie. Ze benoemt een onderzoek waarin een groep robots, voor deze een taak aanleerde, eerst de gelegenheid gaven werd te 'spelen'. Deze robots werden vergeleken met een groep die direct, zonder spel, de taak aanleerde. Wanneer vervolgens van de beide robotgroepen een arm werd verwijderd, bleek: de robots die vooraf hadden gespeeld vonden gemakkelijker een alternatieve oplossing voor de taak. Ze waren, met andere woorden, flexibeler in hun denken en oplossingsvermogen.

Gopnik's pleidooi voor het tuiniers-model hangt hecht samen met de aandacht voor 21st Century Skills in het onderwijs. Deze verleggen de aandacht in de schoolcurricula van het stampen van feiten naar het stimuleren van creativiteit, nieuwsgierigheid en doorzettingsvermogen. Want van een wereld

die zo snel verandert als de onze, is onmogelijk te voorspellen hoe deze eruit ziet als de kinderen van nu volwassen zijn. De 21st Century Skills benadrukken daarom zelfoplossend vermogen, zelfredzaamheid en flexibiliteit boven feiten en vaardigheden die mogelijk al achterhaald zijn tegen de tijd dat ze ingezet worden.

THE TIME IS NOW

Hoewel Gopnik zich vooral richt op kinderen van jonge leeftijd en de relatie tot hun ouders, is er een goede reden haar pleidooi breder door te trekken naar tieners en hun schoolomgeving. Juist in de tienerjaren ontwikkelt de prefrontale cortex, het deel van ons brein dat bijdraagt aan onafhankelijkheid en ons leert risico's in te schatten en ons gedrag te sturen. Neurowetenschapper Adriana Galván^[2] stelt dat tijdens de adolescentie de reactie van het brein op positieve prikkels het allerhoogst is. Dit is fundamenteel voor onze latere voorkeuren.

Deze observaties brengen mij terug naar mijn eigen middelbare schooltijd en hoe het kunstonderwijs dat toen in het curriculum zat, eruit zag. Hoewel we gepamperd werden met toegang tot allerlei materialen, waren de opdrachten zelf

strikt en directief. Meer dan eens moest ik een opdracht opnieuw beginnen, omdat de uitvoering niet voldeed aan het voorbeeld van de leraar. Zo moest een futuristisch paviljoen met varens écht plaatsmaken voor het verplichte stadsgezicht. Een andere tekening waar ik onmetelijk trots op was, werd onder druk deels uitgegumd om binnen de lijnen van het passe-partout te blijven. Waardering werd gebaseerd op de mate van overeenkomsten met het vooraf gecreëerde kader; op vaardigheden en niet op ideeën. Ik herinner mij nog hoe frustrerend dat was en het gevoel gaf dat ik mijzelf in een mal moest gieten waar ik niet inpaste. Als tiener ben je net aan het ontdekken wie je bent en wat je eigen grenzen zijn, in de meest letterlijke zin: de omliningen van jouw persoonlijkheid. Wanneer jouw unieke 'outline' opgemerkt wordt door anderen, geeft dat houvast je identiteit verder te ontwikkelen.

Dat maakt het lesprogramma van 100% Hedendaags zo bijzonder. De leerlingen krijgen binnen de opdrachten alle ruimte om hun eigen wereld uit te drukken. En doordat veel van de opdrachten in groepsverband gebeuren, worden de leerlingen gestimuleerd zich op basis van hun eigen uitdrukkingsvormen te verhouden tot elkaar. De kunstenaarstypes

reiken daarbij handvatten aan, maar vormen geen richtlijnen. Het zijn zaadjes die geplant worden: de 100% Hedendaags art mediators zijn getraind om een voedingsrijke bodem te garanderen, te prikkelen en de groei van de nodige mest te voorzien. En wat al blijkt uit de reacties van de kunstenaars uit de voorbeeldvideo's: niemand is 100% één label of één vorm. Misschien ben je in eerste instantie een Rebel, maar ook daarachter kan een Sampler of Fantast schuilen. 100% Hedendaags geeft zo ruimte aan de idee van een gelaagde identiteit.

Zijdelings, maar daardoor niet minder belangrijk, benoemen Gopnik en Galván het belang van de creatieve groei van jongeren. De nieuwe generatie zal dilemma's en obstakels op een andere manier benaderen dan hun senioren en voor nieuwe en onverwachte oplossingen zorgen. Deze nieuwe generaties zijn onmisbaar voor onze collectieve, maatschappelijke survival skills. Het staat ons goed om hen met net zoveel bewondering te bekijken als de onvoorspelbare bloei van zoetsimpels als een kamerplant.

[1] Kinder Gardening, Shankar Vedantam in gesprek met Alison Gopnik, uitzending Hidden Brain december 2017. www.npr.org/2018/05/28/614493605/kinder-gardening

[2] Adriana Galván bij TedxYouth, Caltech, 2013. www.youtube.com/watch?v=1WUkW4s3XxY

Rethinking Art Thinking

door
María Acaso

How can art education maintain such a bipolar paradigm when the world has changed so much? This is the main question this article wants to address. We live in a world full of visual stimuli and in which entertainment is educating society. So how can we still have an art education based on watercolours and self-expression? The author argues that we need an art education that connects its practice with contemporary social problems, in this way making it a political issue. We should ask ourselves: what is the purpose of art education?

The author presents Art Thinking as a counter-narrative to the existing imaginary of art education. It is defined as a questioning practice that sets itself the task of making visible the problems in educational spaces of any kind. This article presents ten critical points as a means to think through this proposition of a new form of art education. In this way, the author deconstructs various basic elements of art education as it currently functions.

1

From children who paint to people who think

Undoubtedly, in the imaginary around art education, it is children who are the point of focus: neither adults nor adolescents, but children. Moreover, children with a thick paintbrush in their hand, ready to paint a dense and colourful mural is probably one of the foremost preconceived ideas making up the imaginary of mainstream art education.

So why is art education infantilised? At the point where the visual arts are perceived merely from their formal scope, they are limited to a technical task whose only critique is 'I like it' or 'I don't'. This point happens to be when children come into play because it seems to be an accepted proposition that children are incapable of intellectual processes. Instead, children would only be competent in producing objects that do not go beyond a misunderstood formal beauty.

The idea that children, although capable of expressing themselves, are unable to develop proper knowledge upholds this imaginary. While the arts are understood to consist of intellectual activities related to adults, as soon as the arts come into contact with education, the

imaginary deletes this intellectual aspect, does away with the adults, and leaves us with the image of children painting – expressing and feeling, but not thinking.

This infantilisation, which goes hand in hand with the de-intellectualisation of art education, is rooted in when the arts first appeared in formal school education. This occurred in the United States in the 1950s and was accompanied by Viktor Lowenfeld's theories and well-known book *Creative and Mental Growth*. Lowenfeld establishes an explicit separation between emotions and knowledge: the emotional is related to expressivity and creativity, while the intellectual is related to logic and cause and effect. They are approached as being two different worlds – bipolar even – which should be developed through different disciplines, classrooms and teachers.

Hence, Lowenfeld's theories situate us in a place where general and, in particular, critical knowledge production is relegated to the creation of objects that could never carry meaning or knowledge, let alone form a discourse.^[1] They can merely be understood as liberators of self-referential expression, locked within themselves, and often unable to constitute a story, or provoke comments. As a result of this positioning, the professional art world

began to look at art education with a sense of suspicion – a suspicion that remains to this day. In need of an alternative to this imagery and divide around art education, I propose the concept of Art Thinking as a counter-narrative. Art Thinking is defined to be a queer and intergenerational autonomous cultural practice of knowledge production. It is a practice that validates itself as a knowledge creation experience.

2

From technique without meaning to art education as a meaningful micro-narrative

One of the dominant elements in this outdated imaginary around art education is its almost exclusive link to the development of technique, virtuosity, and craft. Technical skills constitute the centre of this form of art education. However, at present, the production processes of artworks are radically different from what they were years ago. Since Duchamp created his famous work *Fountain* in 1917, the main competencies of an artist have prioritised intellectual capacity over technical capability. This paradigm shift in the art world needs to be translated to art

education, which requires a shift in perception: the demand being knowledge production, and not technique, is the central element to be addressed. Both are of importance, and even reciprocal; in the same way that knowledge cannot be represented without a specific technique to visualise it, this technique should not materialise without a concept that structures and shapes it.

Hence, it is not sufficient to merely design and implement activities such as bringing newspapers from home, cutting and pasting them into a collage, and finally presenting them without any reflective or intellectual process. A world convulsed by political and visual problems requires another form of art education. Instead, we can utilise these same newspapers to analyse how the photography of their subjects — for example, by questioning how gender roles are represented, reinforced, and unequally distributed. Through such an approach, a collage-making exercise becomes an exercise in critical feminist thinking, connecting critical knowledge to technical production.

Accordingly, we should put a halt to the process of developing empty products because nowadays it is impossible for an artist to master all the techniques with which he or she would like to work — it is

for this very reason that many artists subcontract the production of their work.

3

From empty things to a questioning practice

Understanding Art Thinking as a practice of questioning, invites us to consider it as a counter-narrative, one that sets itself the task of disclosing the power structures at work in numerous educational spaces. It is relevant in today's world to promote processes of voluntary insertion and reflexive indocility, through both education and the arts. Issues related to gender, race and class, the production of raw materials, the origins of wars, prostitution, or the sale of weapons should form the bulk of the curriculum. This promotion is already happening in contemporary artistic settings, of which art education should be a reflection. Images can either perpetuate the status quo or subvert it; similarly, educational formats can be divided into those preserving the established value system and those interrogating it.

4

From formal beauty to the beauty of the uncomfortable

Mute objects have to be *beautiful*. In modernist forms of art education, this tyranny of beauty is a ubiquitous theme. It implies a core beauty dictating every move we make; therefore every choice of colour, material, or composition is determined under this mandate. The objects created by children have to be 'pretty things', complying with the objective of pleasing its recipient. Such formal beauty is yet another one of the axes upholding the imaginary that we are deconstructing.

Many examples of contemporary art instead obtain the *beauty of the uncomfortable*: a beauty generating a sense of meaning that bothers, interrogates, and obliges its viewer to make a decision. As such, it is a political beauty; it has the character of being critical, difficult, and often bitter, resulting in making us expectant, which, in turn, cultivates a position of unrest, making the viewer feel more compromised and involved. The beauty of the uncomfortable opposes the contemplation of an image as a mere formal exercise. It is a form of beauty that gives us something to think about, one that brings its viewer towards learning.

5

From dead artists to living artists

One day, my daughter commented that she had studied ‘art’ at school. Faced with such a declaration, I was curious to know what exactly she had been working on, to which she replied they had studied Van Gogh. Immediately, I thought: ‘Van Gogh, again! Another genius who is male, white, consecrated, and ... dead!’ I use ‘again!’ because there seems to be no way in which activities designed within the framework of art education work with deviant names, proposals, or races; alternatively, even artists who are living and producing contemporaneous to the educational activity.

‘Not just dead artists!’ is, therefore, an outcry that states and questions the fact that the content and methodologies of current art education are centred around the works, lives, budgets, and materials of consecrated, Western, white, male, heterosexual, and dead artists. I want to make it very clear that I have used the word ‘just’ rather than ‘more’ because I do not want to dismiss looking at dead, white, male artists altogether. Instead, I claim this activity should not happen with the same exclusivity that characterises it in current art education.

6

From originality to remix

In our contemporary world, creativity can be understood as the cultivation of thinking through unexpected solutions. It is an activity that leads us to resolve problems in ways that differ from those used in the past and, moreover, without falling into the trap of considering these solutions to be unique, original, and uncontaminated. We arrive at these solutions precisely because we are contaminated: we do mix; we do make other people’s ideas our own. Only through the ideas of others are we capable of generating ideas – ideas will never be entirely ours. Accordingly, it is this form of understanding creativity that we must bring to education: the copy as a remix.

7

From creative self-expression to creative outer political expression

Art Thinking does not merely require the alteration of our ideas, our opinions, or our preferences; it requires the transformation of our lives; it asks us to move, through theory and narrative, toward social action and the embodiment of politics. This

evolution is essential – rather than locking ourselves away in ivory towers, we need to be out on the streets, connected, and aware of what is happening in the world.

The desire of many contemporary artists to be connected with the outside world – as well as being in touch with one’s inner self – has resulted in the term ‘artivism’. As the proponents of this practice, activists advocate, often in the form of a collective, the need to go beyond the personal. In doing so, activists underline the insufficiency within the concept of the individual as a site of reflection and change regarding day-to-day asymmetries.

8

From mere production to production with analysis

Speaking about Art Thinking also implies taking visual culture and its influences into consideration. This regards TV series and films, video games, advertisement, fast food packaging, tabloids and sports media. It also includes windows of the shops we love to visit, the clothes we wear or dislike, as well as the visual information we upload to social media. All these forms of production are a

part of Art Thinking; the power and the violence of their stories affect and hurt us severely.

Critically analyzing an image is a process, it is doing. It is, definitely, one of the keys of the change of imaginary, because doing so not only means modeling, pasting or cutting physical materials, but also detecting, suspecting, looking from another point of view, going further and, decisively, changing our habits and those of the people around us. Stop buying certain types of magazines, go to certain places, eat certain foods, not tolerate certain publicity and look away when impertinently those images claim that we pay attention to them.

9

From “artist or educator” to “art educator”

Every year, I start my classes in the same way: I arrive half an hour early, and I move all the furniture so the students can create two rows facing each other. Students who want to be artists can sit in the first row. The other row is designated for students who want to be educators. The students are presented with this choice as they enter the classroom, and every year, the row for the students aspiring to be educators is empty.

Nobody in the Fine Arts faculty wants to work in education. Society – at least in Spain – presumes that the functions artists and educators carry out are fundamentally different. This bipolar division originates from an imaginary that puts the role of the genius as contrary to the role of the art teacher in an apron. Such imagery is reinforced by films, exhibitions, and books, as well as by cultural products in general, with each representing of the roles of artists and educators in ways that do not correspond to reality.

The image of Picasso – the omnipotent genius creator nobody will ever be able to match – contaminates this bipolarity. Nevertheless, all children are pushed to emulate this image in the hope they will become ‘little Picassos’ for a few hours. With the idealising of this visionary creator, the basic imaginary of art education is one of looking to a past in which formal beauty, technical skills, and misunderstood creativity are celebrated above all other competencies.

The far-reaching shadow of Picasso as the visionary genius has grave consequences for our subject matter. While we uphold the idea that mathematics is a necessary field of study for all students, art education seems only to address those who are specially gifted artistically. As a consequence,

drawing or music classes have obtained a status in which the development of gifted students has become the single goal.

The convergence of these characteristics reduces art education to a meaningless field of study that requires constant justification. Indeed, why would anybody be interested in a discipline where only those who have inherited an extraordinary talent gain recognition?

10

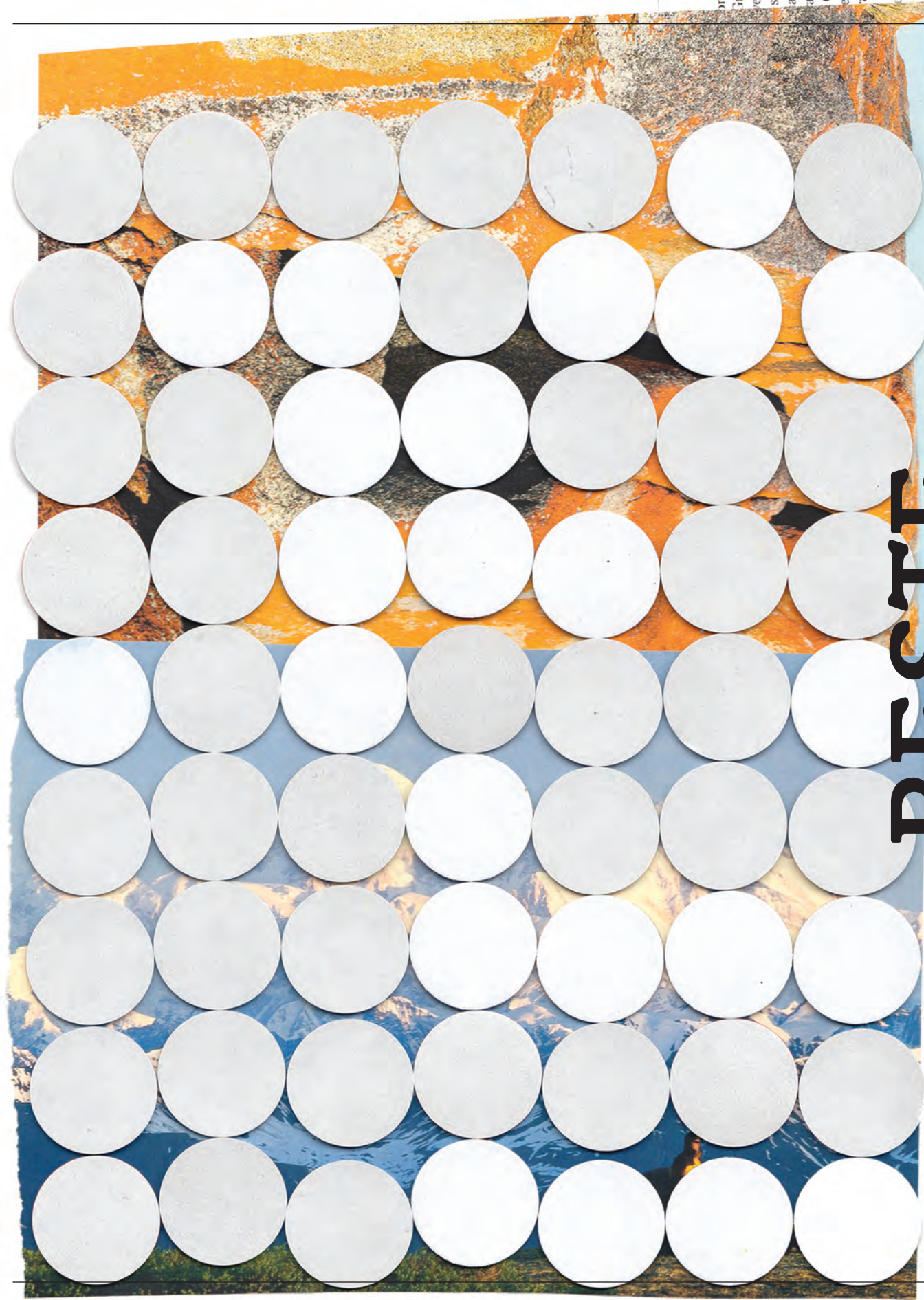
From “art or education” to “art education”

The bipolar division between artist and educator also separates art and education into different spheres. If the sphere of visual arts is ingrained in the imaginary of the visionary genius just described, then that of education is ingrained in just the opposite. Mônica Hoff states that: ‘historically, the relationship between art and education, particularly in Brazil, has been determined by a huge investment by educators related to art, and a minimum investment by artists in relation to education.’^[2] This disproportionate investment does not only occur in Brazil; it is substantiated by the world of privileges that the arts uphold in the face of education.

[1] — Lowenfeld, V. (1961). *Desarrollo de la capacidad creadora*. Argentina: Kapelusz.

[2] — Hoff, M. (2011, April). Curaduría pedagógica, metodologías artísticas, formación y permanencia: el giro educativo de la Bienal del Mercosur. *ERRATA# 4, Pedagogía y educación artística*, no. 4, pp. 42-62.

VAKIDIOTEN,

door Mirjam van Tilburg

Oefenen in verveling is iets dat jongeren vandaag de dag nauwelijks doen. Welke veertienjarige die een half uur op de bus staat te wachten, kijkt niet op zijn of haar smartphone? Zoals een bevriende leraar mij toevertrouwde: 'Bij veel leerlingen wordt elk vrij moment gevuld met appen en instagram. Daar bestaat nietsdoen eigenlijk niet meer.'

Dit ontwijken van verveling is niet alleen zonde, maar kan ook leiden tot een grotere, existentiële vorm van verveling. Professor Peter Toohey schrijft in zijn boek *Verveling, een boeiende geschiedenis* uit 2011 over twee soorten verveling: de kinderlijke, dagelijkse vorm en de existentiële, demonische verveling. Deze kinderlijke vorm komt in elk leven voor; een regenachtige middag thuis, geen idee wat te doen. Dan maar wat hangen en de klok die lijkt stil te staan. Volgens Toohey is het maar goed dat we die kinderlijke verveling leren kennen, want door hiermee te oefenen komen we niet in de existentiële vorm terecht. Deze existentiële

verveling is namelijk confronterend en beklemmend, en ligt dicht bij depressie of melancholie. Toohey ziet dagelijkse verveling hiermee als een waarschuwend emotie, zoals afkeer dit bijvoorbeeld voor rot eten kan zijn. Ondanks dat we verveling allemaal kennen, nemen we deze waarschuwing van onze psyche over het algemeen niet serieus. We zijn te druk om ons ooit te vervelen, toch? Luisteren naar de waarschuwing van verveling is iets dat we moeten leren. Is leren omgaan met verveling daarmee een taak van het onderwijs, of zou dit zo moeten zijn?

In het voortgezet onderwijs is de kennis-indicator 'verveling' op het moment geen eindterm. Als het belang van oefenen in verveling herkend wordt, dan is er juist in het hedendaags kunstonderwijs de mogelijkheid hiermee om te leren gaan. Wat zou er gebeuren als we via het kijken naar kunst oefenen in die kinderlijke verveling, om zo de existentiële verveling te voorkomen? Ik zou dan het schilderij *Der Kaktusliebhaber* van Carl Spitzweg (1850) laten zien. Op

het eerste gezicht is het schilderij *Der Kaktusliebhaber* vast de vrees van veel leerlingen. Een stoffige schrijfkamer vol muf papier met daarin een kleine, kale man. Hij staat in de schaduw. Misschien dat leerlingen wel enthousiast worden over de verzameling cactussen, die op het moment overal opduiken. De cactus staat hier in volle glorie, in de zon en zelfs — eindelijk — in bloem, en lijkt jeugdiger en meer in leven dan de licht gebogen man in stofjas. Ze zijn elkaars tegengestelde. De cactus is gedraaid, wordt gedwongen naar de schaduw te groeien. Erboven een klok, waar een bevroren pendule aan hangt. Staat de tijd stil of tikt ze weg, in deze schrijfkamer? Het bewonderen van de cactus lijkt het enige zinvolle waaruit het leven van de man bestaat. De weerstand die veel leerlingen bij dit schilderij voelen klopt; het is een waarschuwing voor verveling in zijn meest beklemmende vorm.

Zo'n schilderij in de klas laten zien, draagt de leerlingen misschien nauwelijks iets bij over de exameneisen of de

beroepspraktijk. Maar kijken naar *Der Kaktusliebhaber* kan leerlingen wel iets anders inbrengen: het leren omgaan met verveling, zodat ze deze waarschuwing van de psyche leren herkennen en serieus nemen.

Een andere reden om dit schilderij te laten zien, is omdat ik er zelf erg van houd — dit stuk van de wereld wil ik graag met de leerlingen delen. Om voorbij te gaan aan hun eerste weerstand en het schilderij toch te laten zien, is een vorm van liefhebben nodig; een vakidiotie van de leraar. Zoals de cactusliebhaber zijn cactus liefheeft, zo heeft een vakidoot de verbinding tussen leerlingen en haar vak lief. Daar zit een nieuwsgierigheid in vervlochten, die aanstekelijk is. Hoe je als docent nieuwsgierig bent en kijkt, bepaalt namelijk ook de blik van de leerlingen. Zo verleidt de leraar als vakidoot haar leerlingen om de grote-mensen-wereld in te komen en te durven kijken naar zoiets beklemmends als verveling.

De vakidoot tast continu af en onderzoekt een eigen positie. Toch wordt de term zelf vaak als negatief bestempeld. Als we het woord opsplitsen, is er allereerst het vak, het gebied. Hier wordt het gedeelte van de wereld gerepresenteerd waarin de leraar als vakidoot continu nieuwsgierig is naar andere indelingen,

de begrenzingen bevroegt. Zoals een wiskundeleraar kan bepleiten dat alles om ons heen wiskunde is, preekt een geschiedenisleraar over hoe de geschiedenis zich continu manifesteert. En zo wil de kunstvakdocent nieuwsgierig maken naar het idee dat kunst de essentie van onze cultuur is.

In het tweede gedeelte, de idiotie, zit een prachtige verwijzing met het obsessief liefhebben van dit vak. De meeste mensen herinneren zich wel een leraar die vol passie zijn vak kon overbrengen. De leraar Nederlands die zo prachtig kon vertellen over boeken, of de natuurkundeleraar die liet ervaren welke verwondering natuurkundige experimenten met zich mee kunnen brengen. Die favoriete leraren houden zo van het vak, dat ze hun leerlingen hiertoe willen verleiden.

Een vakidoot is daarmee geen productieve professional, maar een liefhebber. Ook is de vakidoot de belichaming van een eigen standaard, van voorbij de norm bewegen, en voorbij de eerste reactie. *Der Kaktusliebhaber* leerde mij kijken naar verveling, naar tijd en de wereld om mij heen. Hierover ga ik, als trotse vakidoot, graag in gesprek met mijn leerlingen. Hoe kijk je dan naar de stofjas, de stilstaande klok, de kleine buiging en de schaduw waarin

de cactusliebhaber staat? 'Herken je de beklemming?', zou ik vragen.

Want het is misschien niet efficiënt om vakidoot te zijn, maar met een groot hart voor mijn vak draag ik over dat de wereld — buiten de stoffige schrijfkamer — de moeite waard is voor leerlingen.

Carl Spitzweg, *Der Kaktusliebhaber*, 1850.
Foto: Museum Georg Schäfer, Schweinfurt.

GEWOON BEGINNEN.

door
Mart Koenen

foto-essay: Tomas Mutsaers

Twee groepen havo 3 van het Emmauscollege te Rotterdam hebben zich voor de 100% Hedendaags workshop aangemeld; op basis hiervan stelde ik interviews samen. De eerste groep zocht ik in het schoolgebouw op. De tweede is direct uit school op de fiets gesprongen om bij MAMA uit te vinden welk kunstenaarstype bij hen past. Eén voor één druppelen leerlingen van rond de zestien jaar binnen, waarna de workshop begint met een live quiz. Aan de hand van de gestelde vragen komen de leerlingen er achter of ze zich het meest herkennen in de Fantast, Rebel, Sampler of Pionier. Tijdens de quiz wordt er gegiecheld, maar ook hard

nagedacht. Tegen het eind hoor ik één van de leerlingen zeggen: 'Ik weet niet of ik dit wel ben hoor.'

Wanneer de uitkomst van de quiz bekend is, beginnen de leerlingen met tape en papier aan een kunstwerk. Daarbij kijken ze door de ogen van hun type: wat is het gedrag van de kunstenaar en hoe zou deze een werk benaderen? De leerlingen gaan aan de slag; het papier wordt gescheurd, geplakt en gefrommeld. Voor ze het weten is de tijd al om. Aan het eind van elke workshop ga ik met de groep leerlingen in gesprek, waarin we gezamenlijk reflecteren op hun ervaring.

‘WAAROM STOPPEN WENU AL?’

‘IK WEET NIET OF IK
DIT WEL BEN HOOR.’

‘MAG IK MIJN WERK MEE
NAAR HUIS NEMEN?’

‘GEWOON
LEKKER MAKEN’

‘NOU JA, IK WIL EIGENLIJK
GEWOON NIET IN EEN HOKJE
GEPLAATST WORDEN’

Mart: ‘Wat heb je gemaakt?’

Raymond: ‘Ik, als Sampler, begon met om me heen kijken. Ik zag mijn arm en ben deze gaan namaken. Omdat de tijd al om is heb ik maar één arm kunnen maken, en een deel van mijn ribbenkast. Als er meer tijd was geweest, dan had ik wel een heel skelet willen maken.’

Pleun & Kim: ‘Wij zijn Samplers en hebben een hertenschedel gemaakt. Ik (**Pleun**) wilde eerst vleugels maken, maar uiteindelijk zag ik er een gewei in en zij (**Kim**) maakte een schedel. Toen dachten we: dit moeten we combineren.’

Soraya: ‘Ik heb met papier en tape een zelfportret gemaakt. Een zelfportret maak ik wel vaker, alleen hoeft het voor mij niet letterlijk een gezicht te zijn. Vaak verwerk ik mezelf in het weer, of in een voorwerp. Zo kan ik mezelf in verschillende vormen uiten en laten terugkomen.’

Loes: ‘Ik ben ook een Sampler en begon met het maken van trappetjes van het papier. Toen ik deze naast elkaar legde, zag ik er op een gegeven moment een pauw in. Die ben ik gaan uitwerken.’

Sacha & Aivy: ‘Wij zijn Pioniers en dachten: laten we maar gewoon beginnen en ons door het materiaal laten inspireren. We gingen aan de slag met vouwen en dachten dat we een bloemenkrans maakten, maar uiteindelijk heeft het geleid tot een bootje op een woeste zeestorm.’

Jouke: ‘Als Rebel heb ik een erge gebeurtenis uit het verleden uitgezocht

en deze letterlijk verbeeld. De gebeurtenis die ik koos is 9/11.’

Rayan: ‘Ik ben de Fantast en heb een vliegtuig gecreëerd, omdat ik later piloot wil worden. Dan vlieg ik de hele wereld over en ga ik op bezoek in allemaal droomwerelden.’

Mart: ‘Kun je je vinden in één van de kunstenaarstypes?’

Pleun: ‘Eh, even kijken, ik ben de Sampler... Ik heb er nog niet zo over nagedacht. Eigenlijk zie ik mezelf meer als een fantast. Ik vind die fantasiewerelden heel interessant.’

Soraya: ‘Ja... ik vind het wel lastig. Ik weet het niet zo goed. Ik ben Pionier, maar ik ben zestien en weet niet zo goed wie ik ben. Dus ik voel me nog niet echt een pionier. Ik doe alles op mijn manier en in mijn tijd.’

Loes: ‘Ik kan me er soort van in vinden. Ik was de Sampler en teken meestal na; ik verzin zelf haast nooit iets.’

Jouke: ‘Ja, als ik kijk naar hoe ik me op school gedraag dan past de Rebel wel heel erg bij mij. Op school proberen ze me dingen te leren, maar ik ben het er echt niet allemaal mee eens! En ik hou ook wel van herrie schoppen.’

Mart: ‘We hebben nu gesproken over de Fantast, Rebel, Pionier en de Sampler. Denken jullie dat er nog een ander kunstenaarstype kan zijn?’

Soraya: ‘Ja, dat vind ik moeilijk te zeggen... Een kunstenaarstype is gemaakt op een bepaalde karaktereigenschap. Je kunt natuurlijk ook de verlegen kunstenaar hebben. Deze kunstenaar geniet erg van het maken en houdt het dan liever voor zichzelf.’

Mart: ‘Zijn jullie vaker in deze straat geweest?’

Raymond: ‘Ja in WORM, stichting voor experimentele, avant-garde- en underground kunst! Ik heb hier mijn portfolio mogen laten zien.’

Mart: ‘Hoe vond je dat, om je werk buiten school te laten zien?’

Raymond: ‘Heel vet. Op school zeggen ze meestal: ‘Wauw, je kunt echt goed tekenen!’, en dat was het dan. Bij WORM kreeg ik ook echt tips over hoe ik mijn tekeningen kon verbeteren.’

Mart: ‘Wat is hedendaags volgens jou?’

Raymond: ‘Ik heb een soort idee in mijn hoofd... Hedendaagse kunst is het verleden in bepaalde principes. Het bouwt elkaar op. Ik weet niet hoe ik het moet zeggen. Het zijn allemaal invloeden, emoties, gebeurtenissen die tot één punt leiden, en dat is volgens mij hedendaagse kunst.’

Pleun: ‘Hedendaags is voor mij sociale media! Daar zie ik op foto’s waar iedereen is, en wat ze doen en leuk vinden. Ik gebruik veel Pinterest en

Instagram, daar deel ik video’s en foto’s van wat er in mijn dagelijks leven gebeurt.’

Mart: ‘Kun je je voorstellen dat sociale media een platform is voor hedendaagse kunst?’

Pleun: ‘Haha, niet echt. Aan de ene kant ben ik er wel mee bezig dat mijn pagina er goed uitziet en dat er mooie foto’s op komen. Maar ik voel me niet echt een kunstenaar.’

Mart: ‘Hebben jullie nog andere manieren van werken ontdekt?’

Kim: ‘Ik had niet verwacht dat ik met papier en tape een schedel had kunnen maken. Ik was echt bang dat het gewoon een propje ging worden. Dus het idee van ‘gewoon beginnen’ ga ik wel meenemen naar de lessen.’

Raymond: ‘Ja! Ik had ook niet verwacht dat ik dit kon maken.’

Sacha & Aivy: ‘Wij vinden het niet mooi wat we hebben gemaakt, maar het was wel leuk dat we van een bloemenkrans naar een woeste zee gingen. En daarnaast is dit veel vrijer. Op school zijn we nu bezig sneakers te ontwerpen.’

Elayah: ‘Ik begon met het idee om een bos bloemen te maken. Vanuit dat idee werd ik steeds weer verwonderd wat voor een mooie dingen eruit kwamen. Alles wat ik maakte zag ik de schoonheid van in en moest ik verwerken in mijn werk.’

100% Heden daags 2.0

door
Milou Terpstra

Het programma van 100% Hedendaags heeft zich sinds de start in 2013 bewezen, we hebben in die eerste jaren veel ervaring opgedaan. Met deze ervaringen in huis en met het oog op de geplande veranderingen in het kunstonderwijs – in het bijzonder het vernieuwde CKV – besloten we het programma verder te ontwikkelen. Dit is de afgelopen twee jaar gebeurd, zowel in de diepte als in de breedte, onder de noemer ‘100% Hedendaags 2.0’. In nauwe samenwerking met docenten uit onze klankbordgroep hebben we deze doorontwikkeling vormgegeven om te blijven aansluiten bij de behoeften vanuit het onderwijs. Daarnaast speelden onze art mediators een belangrijke rol in de uitbreiding en uitwerking van educatieve producten.

In deze doorontwikkeling is 100% Hedendaags uitgegroeid van het bieden van groepsexcursies naar drie Rotterdamse kunstinstellingen, tot een veelzijdig educatieproject over hedendaagse kunst voor leerlingen én docenten. De groei die met 100% Hedendaags 2.0 tot stand kwam, is gebaseerd op drie pijlers: de oprichting van een digitaal kennisplatform, de uitbreiding van ons programma-aanbod, en, ten slotte, professionalisering in de vorm van openbare masterclasses en een symposium.

Lekker Bezig!

Om te beginnen heeft de oude website plaatsgemaakt voor een digitaal kennisplatform op www.100procenthedendaags.nl. De website heeft niet alleen een nieuw jasje gekregen, maar ook een andere functie. Waar de website voorheen met name informatief was, biedt het nieuwe kennisplatform inhoudelijke, verdiepende en inspirerende content. De intentie hierin is om bij te dragen aan de kennis over hedendaagse kunst voor docenten van de kunstvakken. Uit gesprekken bleek namelijk dat zij vaak niet weten waar te beginnen als het gaat om het vormgeven van lessen over hedendaagse kunst. Door middel van het kennisplatform bieden wij hen tools die helpen bij de ontwikkeling van lessen.

Het platform bestaat uit vier delen, gebaseerd op de vier kunstenaarstypes: de Rebel, Fantast, Sampler en Pionier. Voor elk van de types is gratis downloadbaar lesmateriaal te vinden, alsook een toepaselijke video en visie van een docent. Het lesmateriaal bestaat uit korte opdrachten en fungeert als starter van lessen of beeldende processen. De opdrachten zijn speciaal bij elk kunstenaarstype ontworpen en bestaan elk uit één overzichtelijke hand-out voor leerling en docent. Om leerlingen een beeld te geven van de gezichten achter hedendaagse kunst hebben we, in samenwerking met Koala Concepts, vier video's gemaakt. Hierin komen acht kunstenaars aan het woord over hun kunstenaarschap, waar vanuit ze reflecteren op de kunstenaarstypes. Docenten kunnen deze video's met hun

leerlingen bekijken om het gesprek over hedendaagse kunst en kunstenaars te openen en aan te wakkeren. In het laatste element op het kennisplatform, 'Lekker Bezig!', komen docenten met een interessante visie op kunsteducatie aan het woord. In fragmenten uit interviews vertalen zij deze visie naar hun lespraktijk en delen hun tips en tricks. Hiermee hopen we docenten te inspireren en aan te moedigen hedendaagse kunst in hun lessen te implementeren.

Zodoende is de functie van de website verschoven van louter informatief, naar inhoudelijk verdiepend. Een platform waar docenten kennis en inspiratie kunnen opdoen, ter ondersteuning van hun lespraktijk.

Vergeet alles wat je weet over kunst en begin opnieuw

De groepsexcursie van 100% Hedendaags bestond in eerste instantie uit een keuze tussen drie rondleidingen — in MAMA, TENT of Witte de With Center for Contemporary Art — en de workshop 'ontdek de kunstenaar in jezelf en zet deze aan het werk'. In deze workshop ontdekken leerlingen via een speelse quiz welk kunstenaarstype ze zijn. Vervolgens laten ze deze kunstenaar vrij en maken een werk van papier en tape. Achteraf reflecteren de leerlingen samen op de verschillen tussen de Fantast, Sampler, Rebel en Pionier en verbinden de eigenschappen van deze types aan hedendaagse kunstwerken.

Binnen de doorontwikkeling van het programma heeft de uitbreiding van ons aanbod een belangrijke rol gespeeld. Onderdeel hiervan is de nieuwe workshop

'vergeet alles wat je weet over kunst en begin opnieuw', die individueel kan worden ingezet, of ter verdieping op het ontdekken van de kunstenaarstypes. In deze workshop doorlopen leerlingen in sneltreinvaart de verschillende maakpraktijken van hedendaagse kunstenaars. Samen met de art mediator stappen ze in de wereld van hedendaagse kunst en leggen een parcours van opdrachten af. Deze opdrachten zijn gekoppeld aan de typische maakprocessen van de Fantast, Sampler, Rebel en Pionier. Het is een ervaringsgerichte workshop, die wordt afgesloten met een reflectiegesprek over de verschillende manieren waarop hedendaagse kunstenaars te werk gaan. Zo worden leerlingen uitgedaagd om hun bestaande ideeën over het maken van kunst te verbreden.

Om de nieuwe workshop te toetsen hebben we deze eerst intern uitgevoerd, met het team van art mediators. Vervolgens nodigden we docenten van de klankbordgroep uit om met een groepje leerlingen de workshop te volgen in combinatie met een rondleiding naar keuze. Gebaseerd op deze pilots is de workshop verfijnd en voltooid, en sinds het schooljaar 2018-2019 is 'vergeet alles wat je weet over kunst en begin opnieuw' daarmee onderdeel geworden van de 100% Hedendaags groepsexcursie.

Professionalisering

Professionalisering vormde een belangrijk onderdeel van 100% Hedendaags 2.0. Evaluatie en het verbinden en delen van kennis stonden hierin centraal. Zo organiseerden we voor onze eigen art mediators structureel masterclasses,

welke tevens opengesteld werden naar docenten, pedagogen en educatoren van andere kunstinstellingen. Dit droeg bij aan het waarborgen van de gedeelde koers, alsook aan de inhoudelijke kwaliteit van het aanbod van 100% Hedendaags. De masterclasses werden geleid door de relevante en experimentele stemmen van Yana Klichuk (Hoofd Educatie en Leren bij Manifesta), Sepake Angiama (Hoofd educatie documenta 14), Clare Butcher (Coördinator educatie documenta 14) en Geert Maarse (programmamaker en wetenschapsjournalist). Tijdens elk van deze masterclasses werden de intenties en doelstellingen van art mediation besproken en toegespitst op leerlingen en studenten in het voortgezet onderwijs en MBO. Hoe gaan we om met de tegenstrijdigheden en verborgen doelstellingen binnen ons dagelijks educatief werk? En hoe kunnen we, in het licht van de veranderende maatschappij, praten over het mee-veranderende kunstinstituut en kritische art mediation?

Daarnaast werd er, om gezamenlijk nieuwe kennis en inspiratie op te doen, ieder jaar een excursie georganiseerd voor de art mediators. Zo bracht de groep in 2015 een bezoek aan M HKA, Rasa en het Middeelmuseum in Antwerpen, in 2016 aan Sonsbeek transACTION in Arnhem en in 2017 aan het Van Abbemuseum en MU in Eindhoven. In september 2018 gingen we op stap naar Amsterdam, waar we De Appel, Mediamatic, Ferrotopia en Framer Framed bezochten. Tijdens deze excursies wisselden we ideeën uit met de educatiemedewerkers van de bezochte instellingen. Ook volgden we er educatieve

programma's voor het voortgezet onderwijs, om deze te ervaren en vergelijken. Ter afsluiting van 100% Hedendaags 2.0 organiseerden we op 2 november 2018 een 100% Hedendaags symposium in Rotterdam. Dit symposium over hedendaagse kunsteducatie bracht educatoren en docenten bijeen om kennis, ervaring en best-practices uit te wisselen. Het cultuurcurriculum op middelbare scholen en MBO's is in beweging. Welke vormen van kunsteducatie worden op school en door culturele instellingen geïnitieerd, en hoe sluiten deze vormen aan op de huidige ontwikkelingen op het gebied van kunst, cultuur en media? Sprekers en collega's werden uitgenodigd hun ideeën over deze vragen te presenteren, en we deelden onze eigen kennis op het gebied van hedendaagse kunst, art mediation en lesontwikkeling. Het symposium vormde, samen met deze publicatie, de afsluiting van een rijke ontwikkelperiode.

100% Hedendaags 3.0

"Hedendaags zijn betekent leven in het hier en nu, maar ook dromen over de toekomst en leren van het verleden", staat op onze website. We kijken terug op een leerzame en inspirerende periode binnen 100% Hedendaags en worden stevig in het hier en nu gehouden door hordes leerlingen die door onze tentoonstellingen en gebouwen struinen. Maar ook wij dromen over de toekomst, misschien wel over 100% Hedendaags 3.0... Zo wordt er gebroed op een 100% Hedendaags programma dat volledig is toegespitst op het MBO. Ook wordt er nagedacht over het aanleggen van een uitgebreide database van hedendaagse kunstenaars en kunstwerken. Wie weet waar de toekomst ons brengt, maar dat we 100% Hedendaags zullen blijven, staat vast.

"Hedendaags zijn betekent
leven in het hier en nu, maar ook
dromen over de toekomst en
leren van het verleden"

STEENTJES GOOIEN, GRENZEN OPZOEKEN EN VOORAL GEEN CENSUUR

illustraties: Nina Maissouradze

door
Judith Vorwerk

Nog voordat de wilde plannen van de doorontwikkeling van 100% Hedendaags werden omgezet in daden, riepen we een klankbordgroep in het leven. We wilden onze ideeën meten aan de behoeftes van docenten die binnen verschillende onderwijstypen werkzaam zijn. Want met ontwikkelingen die vervolgens geen aansluiting vinden bij de doelgroep, bereik je niet veel. Tijdens terugkerende bijeenkomsten, mailwisselingen en de nodige individuele gesprekken, kregen wij waardevolle feedback van hen. Deze feedback is leidend geweest tijdens ons tweejarige proces van doorontwikkeling.

Nu de ontwikkelperiode is afgerond, en 100% Hedendaags 2.0 in werking is getreden, zijn wij ontzettend nieuwsgierig naar wat docenten uiteindelijk vinden van de uitkomst.

Ik sprak hierover met Juliette Tulkens en Joan Poortman uit de klankbordgroep, en met Barry van Druten, die op ons digitale kennisplatform prijkt met een interview in het kader van ‘Lekker Bezig!’. Afzonderlijk van elkaar ging ik met hen in gesprek; over kunsteducatie in het algemeen, en 100% Hedendaags in het bijzonder. Dit leverde een drieluik van verschillende reacties op, vol anekdotes en verrijkende inzichten.

“Soms is het inbrengen van een kunstenaar tijdens de les alsof je een steentje in het water gooit, en dan kunt kijken hoe de rimpels zich verspreiden – hoe ze aankomen en wat dat met leerlingen doet.”

– Juliette Tulkens

Montessori Lyceum Rotterdam

Juliette Tulkens geeft alweer acht jaar les op het Montessori Lyceum (havo/vwo) in Rotterdam. In eerste instantie alleen aan de onderbouw, maar tegenwoordig ook aan de bovenbouw; parallel hieraan begeleidt ze twee eindexamenklassen. Naast haar docentschap, is Tulkens ook beeldend kunstenaar.

Het Montessori Lyceum ligt tussen de relatief rustige wijk Blijdorp en het Centraal Station, met de bijbehorende drukte. Je kunt daarom spreken van een echte Rotterdamse stadsschool. Het onderwijs wordt gegeven vanuit de Montessori-visie ‘vrijheid in gebondenheid’: er is een strakke structuur, maar daarbinnen is veel mogelijk. Het onderwijs is leerlinggestuurd, leerlingen worden in alles gestimuleerd om voor henzelf te denken en een kritische houding te ontwikkelen. Zo leer je je eigen standpunt bepalen. “Het Montessori Lyceum is allesbehalve een autoritaire school, de leerlingen zijn mondig,

daar moet je tegen kunnen als docent,” grapt Tulkens. “Je wordt constant tegengesproken en leerlingen komen met goede argumenten.” Op zich best waardevol binnen het vak beeldende vorming.

Tulkens is vanaf het eerste uur betrokken bij de doorontwikkeling. Regelmatig neemt zij met haar leerlingen deel aan 100% Hedendaags, en ze houdt de ontwikkelingen goed bij.

“Ik vind die types zo goed bedacht!” zegt ze vol enthousiasme wanneer ik haar vraag wat 100% Hedendaags voor haar persoonlijk, en vooral ook voor haar leerlingen, betekent. “Het is jullie echt gelukt om hedendaagse kunst dichterbij de leerlingen te brengen, en dit sluit enorm aan bij de behoefte en vraag van de school. Als beeldend docent is er veel verplichte stof om te behandelen, toetsen die je af moet nemen en werkstukken die beoordeeld moeten worden. Je komt soms weinig toe aan het laten ervaren van hedendaagse kunst. Daar biedt 100% Hedendaags waardevolle ruimte voor. Jullie aanpak laat leerlingen in één keer grip krijgen op die brede wolk van hedendaagse kunst.” Tulkens merkt dat leerlingen vaak op werken reageren met uitspraken als: “ja, dat kan ik ook” of “is dat nou kunst?”. “Het zijn vragen die een basis vormen voor interessante discussies, maar hier heb je niet altijd ruimte of tijd voor binnen je lessen. Met de manier waarop jullie hedendaagse kunst benaderen, heb je deze vragen eigenlijk in één keer getackeld. Leerlingen accepteren de hokjes van de kunstenaarstypes, sterker nog, ze hebben behoefte aan zulke hokjes. Ook al weten wij dat ze daar uiteindelijk buiten moeten gaan denken, of dat er misschien

wel duizend types bestaan. Leerlingen hebben houvast nodig om kunst te kunnen plaatsen. Jullie bieden die houvast.”

100% Hedendaags reikt leerlingen een duidelijk kader aan, dat losstaat van disciplines. Hierin is de verbinding met de huidige kunstwereld terug te zien, dat maakt het project echt van deze tijd. Als het aan Tulkens ligt zouden scholen daar überhaupt meer naar toe moeten: niet denken vanuit afgezonderde disciplines als tekenen, schilderen of fotografie, maar vanuit manieren van aanpak en in concepten. Het stellen van vragen is daar essentieel bij: hoe ontstaan dingen, en hoe kijk ik hiernaar? “Voor mij als docent is 100% Hedendaags echt een uitkomst. Niet alleen als we bij jullie op bezoek gaan, maar ook in de klas. Laatst hebben wij een projectweek georganiseerd waarbij de kunstenaarstypes van 100% Hedendaags het startpunt vormden. Het project stond daarvoor als een huis. De leerlingen zijn met jullie lesmateriaal aan de slag gegaan, het was heel leuk om te zien wat er gebeurde; opeens waren namelijk alle leerlingen uit het lokaal verdwenen. Dan denk je wel even “huh, gaat dit wel goed?”, maar de leerlingen waren gewoon keihard aan het werk. Ze mochten zelf kiezen welke opdracht — één van ieder type — ze wilden doen en met wie, uiteindelijk heeft iedereen ze allemaal gedaan. Het zijn leuke starters die ook weer nieuwe discussies oproepen. Bij de opdracht ‘Is het kunst, of is het lunch?’, waarbij leerlingen met al het eten en drinken uit hun tas een kunstwerk moeten maken, viel het de leerlingen op dat eigenlijk zo’n beetje alle verpakkingen van plastic zijn. Zonder inmenging van een docent ontstond automatisch een

discussie over duurzaamheid, een onderwerp dat op dat moment relevant bleek te zijn.” Een dergelijk voorbeeld laat zien dat we het bij 100% Hedendaags liever hebben over wat kunst doet, dan wat kunst is.

Tulkens benadrukt heel blij te zijn met de downloadbare lesvellen. Ze zijn helder van opzet en er is weinig voor nodig om te starten: ideale appetizers om een langlopend creatief proces mee te starten. En omdat leerlingen de opdrachten op eigen niveau kunnen oppikken, en afhankelijk daarvan de dialoog inhoud en richting geven, zijn ze geschikt voor alle leerjaren. Als het aan Tulkens ligt, komen er nog veel meer nieuwe lesvellen bij, want: “hoe komen we in het onderwijs af van dat keurslijf rondom beeldende vorming - dat het in plaats van opgelegde kaders gewoon over kunst gaat?” Jullie hebben een bron aangeboord door die types in het leven te roepen.” Als je ze maar vaak genoeg terug laat komen in je lessen, gaan leerlingen zich vanzelf gedragen als een Fantast of Rebel. Gêne verdwijnt, ze voelen ineens de vrijheid om op een bepaalde manier, door de ogen van een type, de opdracht te benaderen. Binnen die lijnen is er nog steeds alle vrijheid en ruimte om te maken wat ze willen. Maar ook is er de houvast van het type, dat hen echt tot grotere hoogte doet uitstijgen: “ik mag nu, omdat ik Fantast ben, mijn fantasie helemaal de vrije loop laten, en daar mag ik krankzinnig ver in gaan”. Dat mag en kan natuurlijk altijd wel, maar het lijkt alsof ze nu een duw krijgen om dieper in hun fantasie te durven duiken. Het aannemen van zo’n rol geeft een dankbaar extra zetje.

Wanneer ik vraag of Tulkens wel eens bewust leerlingen verwacht, of grenzen

opzoekt binnen haar lessen, vertelt ze dat dit regelmatig gebeurt. Als leerlingen bijvoorbeeld allemaal → die kant op denken, maar ze hen ook eens ← die kant op wil laten denken, haalt ze kunstenaars aan die dit uit de tent lokken. “Laatst liet ik bijvoorbeeld werk van David Shrigley zien. Hij maakt hilarisch grappige en soms ook best lompe tekeningen, meestal gecombineerd met een prikkelende tekst. Ik liet Shrigleys werk aan de hele klas zien, maar had het eigenlijk op één meisje gemunt. Zelf tekent zij namelijk ook in een wat kinderlijke stijl, en ik wilde haar laten zien dat dit oké is — als je maar een goed verhaal hebt en nadenkt over de vorm, en jezelf daarin uitdaagt,” vertelt ze. “Het interessante is, dat ik met dit voorbeeld één bepaalde leerling concreet hielp, maar er zitten natuurlijk veel meer leerlingen in de klas. Wanneer je de één helpt met z’n proces, dan is de ander weer in de war: “huh, je zei tegen mij net iets heel anders”. Door hetzelfde materiaal aan de hele klas te laten zien, in plaats van aan het meisje apart, hou je haar buiten de spotlights. Je laat zien dat het serieus is wat je aankaart; het gaat de hele klas aan en het is oké dat reacties op kunst verschillend zijn.”

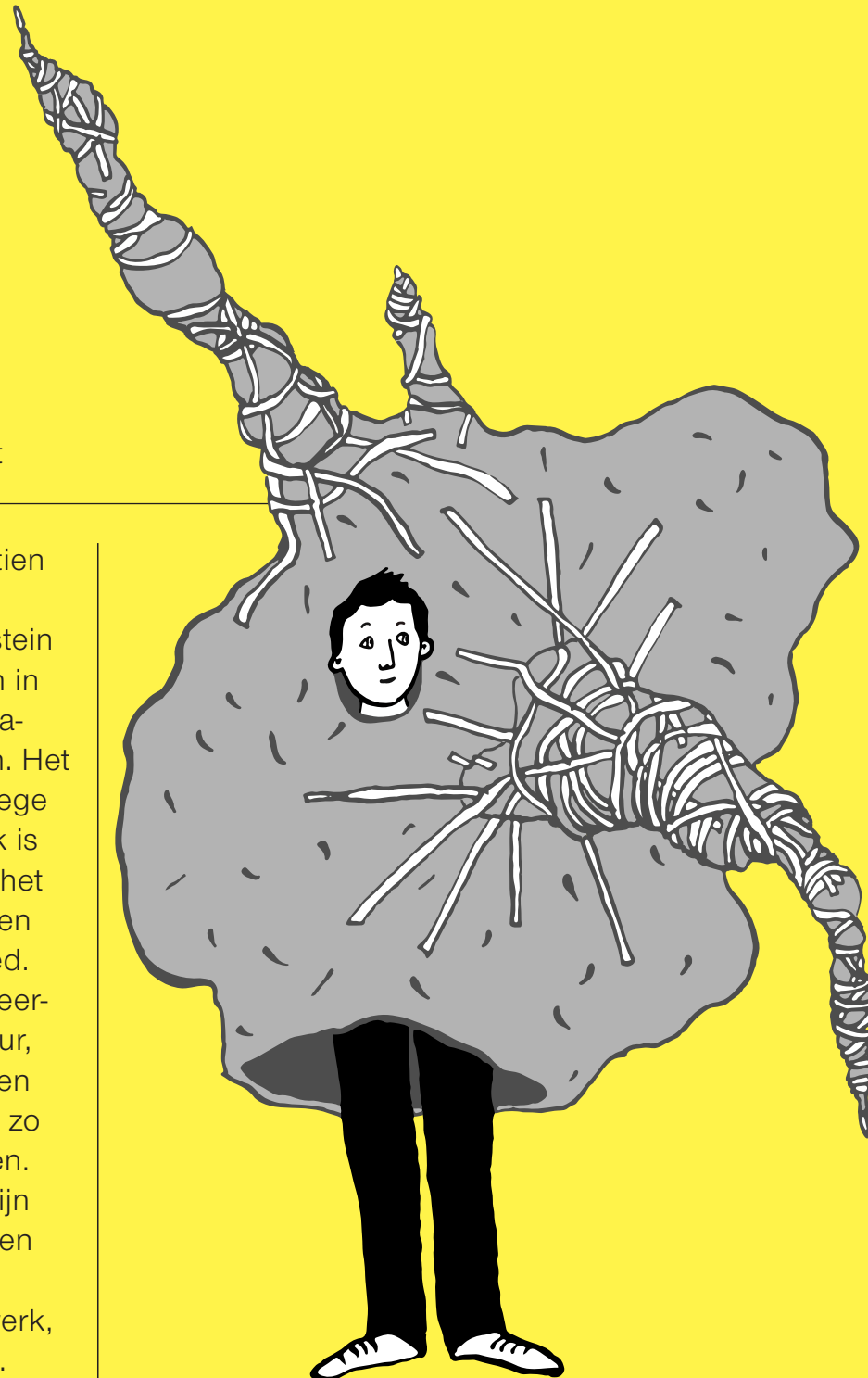
Soms, stelt ze, is het inbrengen van een kunstenaar tijdens de les “alsof je een steentje in het water gooit, en dan kunt kijken hoe de rimpels zich verspreiden — hoe ze aankomen en wat dat met leerlingen doet. Je hebt daar misschien een bepaalde intentie bij, maar kunt van te voren nooit precies het effect inschatten. Het is een van de mooiste onderdelen van het docentschap; steentjes gooien in een vijver van leerlingen, en kijken wat er gebeurt.”

“Binnen een kunstcontext kun je op een veilige manier allerlei rare dingen doen.”

— Barry van Druten

Einstein Lyceum Rotterdam-Hoogvliet

De school waar Barry van Druten nu tien jaar lesgeeft, bevindt zich in een heel andere hoek van Rotterdam. Het Einstein Lyceum (mavo/havo/vwo) ligt midden in de wijk Hoogvliet, omringd door de havens en Rotterdamse randgemeenten. Het is een kleinschalige school, die vanwege het ontwerp en de ligging met de wijk is vergroeid. Op het Einstein Lyceum is het van belang dat iedereen elkaar kent, en daar wordt ruim aandacht aan besteed. Naast veel onderling contact tussen leerlingen, docenten, en het schoolbestuur, worden ook de ouders nauw betrokken bij alle activiteiten. Dat maakt het ook zo gezellig op school, volgens Van Druten. Om die sfeer te versterken — en om zijn vak een prominente rol te geven binnen de school — hangt er aan zo’n beetje iedere muur van de school wel een werk, tekening of schilderij van een leerling.

De school ademt creativiteit en plezier. Van Druten is een trouwe afnemer van 100% Hedendaags; al sinds het begin in 2013 komt hij jaarlijks met zijn leerlingen naar de Witte de Withstraat. Hij kiest er heel bewust voor om zo’n bezoek in het tweede leerjaar in te plannen: “leerlingen beseffen dan nog niet dat kunst van nu zo veel meer kan zijn dan een schilderij. 100% Hedendaags geeft hen het eerste inkijkje in die wereld.” Hij merkt hierbij op dat het wel om een momentopname gaat. “Het dringt na zo’n bezoek vaak nog niet tot de leerlingen door wat kunst is of kan doen. Maar het opent wel de deuren naar gesprekken over kunst in de rest van hun schoolcarrière.”

“Het woord ‘vreemd’ hoort voor de leerlingen echt bij Witte de With, TENT en MAMA, de plekken gekoppeld aan 100% Hedendaags. Ik hoor het regelmatig voorbij komen na een bezoek, maar juist daardoor blijft het ook hangen. Jaren later hebben sommigen het nog steeds over een performance die ze zagen in Witte de With, waar ze zelf bij betrokken werden. En vorig jaar stonden onze leerlingen oog in oog met een fotografisch zelfportret van Sarojini Lewis waarop zij levensgroot, naakt te zien was, en hen recht in de ogen aankeek. Dat was voor sommige leerlingen even slikken, vooral omdat ze hier ook nog eens met de art mediator over in gesprek gingen. Best een beetje oncomfortabel, maar juist dat oncomfortabele gevoel zet iets in beweging.”

Dat 100% Hedendaags voor beweging zorgt, is Van Druten wel duidelijk. Bijvoorbeeld toen een groep mavo 3 leerlingen deelnam aan een workshop van 100% Hedendaags. De leerlingen transformeerden er tot een van de kunstenaarstypes, waar vanuit ze vervolgens een werk van papier en tape maken. Het was een drukke groep, zo’n groep waar je je als docent bijna een beetje voor gaat schamen. “Aan het einde van de workshop wilde ik mijn jas pakken, maar die was weg; in geen velden of wegen te bekennen. Na een kleine zoektocht kwam ik er achter dat hij er wel hing, maar helemaal was ingetaped. De leerlingen hadden zich getransformeerd tot het kunstenaarstype de Rebel, en hadden ook echt die houding aangenomen: “wij zijn rebellen, dus wij kunnen doen wat we willen.” De vraag is of ze beseften dat wat ze deden ook daadwerkelijk interessant was. Ze verlegden de grenzen van de opdracht en handelden daardoor eigenlijk precies naar hun type. De autoriteit was zijn jas kwijt.” Van Druten was op dat moment trots op zijn leerlingen. “Want dat is het; binnen de context van kunst kun je op een veilige manier allerlei rare dingen doen. In jullie workshop krijgen leerlingen die gelegenheid, er is niemand geweest die zei: “blijf eens van die jas af.” Jullie bieden een veilige ruimte om in te experimenteren. Of de leerlingen begrijpen dat dát kunst is, blijft een beetje de vraag.”

“Wij zijn rebellen, dus wij kunnen doen wat we willen.”

“Als we de Kunsthall of het Boijmans binnenstappen zijn we op bezoek, bij jullie zijn we te gast. Een kleine nuance met grote invloed.”

– Joan Poortman

CSG Willem van Oranje Oud Beijerland

Joan Poortman werkt inmiddels dertien jaar op de christelijke scholengemeenschap Willem van Oranje (mavo/havo/vwo) in Oud-Beijerland, ten zuiden van Rotterdam. Oud-Beijerland is een dorp, op een eiland gelegen, “zo voelt het ook,” zegt Poortman. Het is een gemeente waar veel gereformeerd christenen wonen. Dit zie je terug in de school en heeft soms ook zijn invloed op de lessen, en het opbouwen van vertrouwen tussen docent en leerling. Leerlingen met een christelijke achtergrond ervaren soms ongemak bij de beeldend docenten, omdat zij met regelmaat dingen laten zien die als vrij onchristelijk worden beschouwd. Leerlingen kunnen zo het gevoel krijgen dat ze worden aangevallen, terwijl het hier gaat over iets anders dan tegen de bijbel zijn. Eerder gaat het over de menselijke, en ja, soms ook donkere kanten van het bestaan; over het feit dat je over

zulke zaken in gesprek kunt gaan. Uiteindelijk lukt het meestal wel om de leerlingen tot dat inzicht te laten komen.

Toch is Poortman meer dan eens bij de rector op het matje geroepen. Dan had er weer een boze ouder naar de school gebeld, omdat Poortman tijdens haar les iets had laten zien wat in de ogen van die ouder echt niet kon. “Op een gegeven moment was ik daar helemaal klaar mee. Toen heb ik met de rector afgesproken dat er geen censuur mag zijn. We kunnen alles bespreken, maar je kunt tegen een beeldend docent niet zeggen dat bepaalde dingen er niet mogen zijn. Je kunt simpelweg niet van te voren bepalen; dit is wel geschikt en dat niet. Dan ga je compleet voorbij aan waar het om draait in de kunst.”

En juist de kunst en de dialoog die daaromheen ontstaat, is wat Poortman drijft in haar docentschap. Ze vindt het heel belangrijk dat haar leerlingen in contact komen met hedendaagse kunst. Toch valt het haar op dat veel docenten het maken van een overgang naar hedendaagse kunst best lastig vinden. 100% Hedendaags kan hierbij helpen, denkt ze. “In vergelijking met een museum staan kunstinstellingen zoals TENT, Witte de With en MAMA dicht bij de leerlingen. Het voelt informeler. Als we de Kunsthall of het Boijmans binnenstappen zijn we op bezoek, bij jullie zijn we te gast. Een kleine nuance met grote invloed.”

Veel leerlingen op “De Willem”, zoals de school in de volksmond genoemd wordt, denken bij kunst in eerste instantie nog aan een schilderij, of in ieder geval aan iets dat knap gemaakt is. De typologieën van 100% Hedendaags helpen om

dat idee te doorbreken en inzichtelijk te maken dat kunst zo veel meer kan zijn dan dat. “Het is interessant om eens een frisse bril op te zetten en dingen van een andere kant te bekijken. Kunstenaars zijn bezig met iets wezenlijks, het is zonde om alleen maar te denken “ja, dat kan ik ook”. Dan zou het gesprek daar stoppen en beperk je jezelf verder te kijken of denken. De manier waarop jullie hedendaagse kunst met de leerlingen benaderen, in de workshops, met de lesvellen en tijdens rondleidingen, is veelzijdig en actief. Op deze manier ga je voorbij aan de weerstand die vaak van nature bij leerlingen te vinden is, doordat ze gelijk al lekker bezig zijn. Zo worden ze op hun niveau geïnspireerd en geïnteresseerd, zonder dat ze het zelf doorhebben.”

Poortman is — net als Tulkens — vanaf het begin betrokken bij de doorontwikkeling van 100% Hedendaags. Zij was het die vol overtuiging aangaf dat kunstdocenten niet zaten te wachten op compleet uitgewerkte lessenseries of lesbrieven; dat er juist behoefte was aan tools en tips om te implementeren in zelf vormgegeven lessen. Deze input heeft bij 100% Hedendaags geleid tot de downloadbare lesvellen op het online kennisplatform, die als aanzet voor een les kunnen dienen. Poortman is blij met deze uitkomst: “de opdrachten werken heel goed om leerlingen een beetje los te krijgen en op te warmen. Met name bij een grote, langlopende opdracht is het voor hen soms best lastig een beginpunt te vinden. De opdrachten helpen leerlingen daarmee op weg, ze zorgen voor een open sfeer en brengen een gevoel van teambuilding

in de klas. Hierdoor voelen leerlingen zich veilig om alles te doen, te zeggen en te laten zien.” Door te starten vanuit het doen, en niet vanuit het denken, ontstaat er enthousiasme en ruimte voor een open discussie.

Wanneer ik Poortman vraag of zij een voorbeeld heeft waarbij ze zag dat kunst iets in beweging bracht bij haar leerlingen, hoeft ze niet lang na te denken. Onlangs gaf zij een opdracht over intermenselijke relaties. Na een gedegen vooronderzoek kwam een van de leerlingen met de hypothese dat het dragen van merkkleding relaties beïnvloedt. Vervolgens bedacht het meisje een merkloze dag in te voeren op school. Een persvoorlichter had haar posters met de oproep in de school zien hangen en heeft in overleg met de leerling een persbericht opgesteld voor het plaatselijke Algemeen Dagblad. Het balletje ging rollen: na een stukje in de krant volgde een interview met Radio Rijnmond; daarna stond er prompt een

pagina-vullend stuk in het landelijke Algemeen Dagblad én pikte NOS stories het nieuws op.

De reacties online waren overweldigend, maar niet enkel positief, en ook van medescholieren kreeg de leerling zowel enthousiaste als negatieve feedback. Wat kunst hier in beweging bracht? Het zette leerlingen aan het denken en leidde tot kritische reflectie en scherpe gesprekken, want die zijn op school vervolgens zeker gevoerd.

Ter afronding van het gesprek vraag ik Poortman of ze nog een laatste tip voor ons heeft. “Een database op het kennisplatform met kunstenaars gekoppeld aan de kunstenaarstypes en op basis van jullie programmering,” stelt ze voor. “Ik denk dat veel docenten die behoefte delen; het is soms best lastig om verder te kijken dan Banksy, Damien Hirst of Jeff Koons. Ook wij, docenten, kunnen wel wat actuele input gebruiken, jullie kunnen ons die input geven.”

Als ik de docenten die ik sprak — ook de anderen buiten deze interviews om — en de groei in cijfers mag geloven, zijn scholen blij met de uitkomst van 100% Hedendaags 2.0. We zijn erin geslaagd een methodiek te ontwikkelen die hedendaagse kunst toegankelijker en aantrekkelijker maakt, voor leerlingen én docenten. Maar dat betekent niet dat wij klaar zijn en vanaf nu op onze lauweren gaan rusten. Zoals in de stemmen van docenten hoorbaar is, is er altijd ruimte voor aanvulling en verbetering; wij zullen hier samen met hen naar blijven zoeken. De kunst staat nooit stil, 100% Hedendaags ook niet.

“Het is soms best lastig om verder te kijken dan Banksy, Damien Hirst of Jeff Koons. Ook wij, docenten, kunnen wel wat actuele input gebruiken. Jullie kunnen ons die input geven.”

“Het masseren van verwondering en breken van muren is iets waar elke mediator naar toe moet gaan. Soms in kleine stappen en soms door grote vragen te stellen.”

— Gino van Weenen

“Rondleidingen met hele drukke leerlingen, waar je eerst een beetje van schrikt, zijn eigenlijk vaak de tofste rondleidingen.”

— Emmelie Mijs

“Voor mij is een rondleiding geslaagd als ik de weerstand waar de leerlingen mee binnen komen om kan zetten in nieuwsgierigheid.”

— Bram Verhoef

“Een goede art mediator blijft dicht bij zichzelf, weet niet alles, maar heeft de juiste tools in handen om samen tot nieuwe kennis te komen.”

— Darly Benneker

“Als art mediator moet je je constant bewust zijn van je houding; waar sta je ten opzichte van de groep, hoe beweeg je, hoe gebruik je je stem?”

— Pleun Peters

“Art mediation is een gesprek dat je samen voert dat alle kanten op kan gaan en dan weer terugkeert bij het werk.”

— Femke Gerestein

“Stel je kwetsbaar op! Kruip in de huid van de kunstenaar en eigen je de bevragende rol van kunstenaars toe.”

— Germa Roos

“Doe een stap terug, luister goed, zonder oordeel en vat samen wat er gezegd wordt, vaak gaan de leerlingen dan met elkaar in gesprek over het kunstwerk.”

— Roos Wijma

“VMBO-ers zijn vaak ongecontroleerd en impulsief, zonder al te veel na te denken over wat ze zeggen, kunnen ze soms eigenschappen opnoemen van een kunstwerk waar de gemiddelde kunstcriticus nog langer over na zou denken.”

— Remty Elenga

“100% Hedendaags is een uur van verwarring en verbazing over onszelf en over de ander.”

— Fabienne Hendriks

DE HOKJES VOORBIJ: TWEE

LESSEN OVER INCLUSIE

door Sanne Scholten

“Ik sta toch open voor iedereen? Waarom zou *ik* moeten werken aan inclusie?” Het zijn vragen waarvan ik denk dat veel mensen ze stellen, of bedenken. Hoe komen we, in het algemeen, en binnen cultuureducatie in het bijzonder, voorbij deze vragen?

Je perspectief op inclusie hangt af van wie je bent en wat je bekend is. Zelf ben ik een heteroseksuele, hoogopgeleide, witte, valide vrouw. Dat ik vrouw ben in een samenleving die historisch gezien door mannen gedomineerd wordt, maakt dat ik wellicht enige ervaring heb met buitengesloten worden. Toch behoor ik voor het overgrote deel tot de dominante groep. Dit maakt ook dat ik potentieel een beperkt inzicht heb in hoe uitsluiting om mij heen plaatsvindt.

Andersom geredeneerd: tot hoe meer niet-dominante groepen je behoort, hoe groter de kans is dat je ervaring hebt met uitsluiting. In de sociologie wordt dit intersectionaliteit of kruispuntdenken genoemd. Het houdt in dat mensen verschillende vormen

van discriminatie en onderdrukking tegelijkertijd kunnen ondervinden. Deze vormen versterken elkaar. Denk aan discriminatie op basis van gender, seksualiteit, leeftijd, ziekte, etniciteit, klasse en status.

Het feit dat je zelf dingen niet ervaart, wil niet zeggen dat je er geen oog voor kunt krijgen. Daarvoor zijn denk ik twee dingen nodig, die juist bij cultuureducatie voorhanden zijn: nieuwsgierigheid en empathie. Benieuwd zijn naar andere werelden, andere gezichtspunten, is een eerste onmisbare stap. Daarnaast moet je je leren inleven in wat je ziet en hoort, ook wanneer dit verschilt van je eigen ervaringen.

Zelf had ik bijvoorbeeld heus wel gehoord over discotheken waar jongeren met een andere etnische achtergrond geweeigd worden. Maar zulke verhalen kregen pas een gezicht toen ik als gemeenteraadslid op werkbezoek was in Kanaleneiland, daar sprak ik met jongens van Marokkaanse en Turkse achtergrond. Eén van hen liep stage bij de organisatie voor jongerenwerk en

had een werklunch met zijn begeleider. Waar zij een café in wilde gaan, schrok hij terug: “dat is een wit café”, zei hij, “daar kan ik niet naar binnen.” Daar zat ik, tegenover een geboren en getogen Utrechter van zestien jaar die in een split second sommige cafés kwalificeerde als plekken die niet voor hem zijn. Het was een moment waarop ik me realiseerde dat inclusie nog een lange weg te gaan heeft, en ik ben bereid bij te dragen aan verandering.

Bijdragen aan zulke verandering kan vele gezichten hebben. Paul Veldhuizen, die ik leerde kennen toen ik hier in Rotterdam in de sportwerkte, was voor mij bijvoorbeeld een van die gezichten. Paul werkte op een van de MBO's in de stad en was compleet hockeyfanaat. Hij vond het jammer dat hockey in Rotterdam-Zuid nauwelijks voet aan de grond kreeg, en kocht zodoende een kliko vol sticks waarmee hij elke week op pleintjes hockeytraining gaf. Een gekke actie, in de ogen van veel mensen. Hockey paste toch niet in Rotterdam-Zuid? Paul wist

echter vele enthousiastelingen om zich heen te verzamelen en startte een club. De club had een pedagogisch coördinator in dienst; Marianne werkte, met nieuwsgierigheid en empathie, aan zowel begrip als een goede sfeer binnen HC Feijenoord. Zo werden op een gegeven moment een broer en zus lid, die vol passie aan hockey meededen, maar toch regelmatig te laat kwamen. Te laat komen stond gelijk aan niet opgesteld worden. Door met de kinderen in gesprek te gaan, kwam Marianne er achter dat ze zonder geld voor de tram naar hockey gestuurd werden. Dat betekende dat wanneer een controleur instapte, de kinderen uitstapten en hun weg naar de club lopend vervolgden. Toen het probleem eenmaal bekend was, werd geregeld dat de kinderen voortaan met een andere ouder mee konden rijden.

Ik leerde twee waardevolle lessen van HC Feijenoord. Ten eerste om niet in hokjes te denken: misschien kliniken hockey, klassiek ballet of vioolles als misplaatst voor kinderen in de Afrikaanderwijk, maar pas op het moment dat je iets aanbiedt, kun je enthousiasme aanwakkeren. Want dat waar iemand niet mee in aanraking komt, wekt in ieder geval geen interesse. En ten tweede, dat werk maken van inclusie

om een extra stap vraagt. Een tweede gesprek aangaan, het buigen van de regels en een oordeel opschorten, zijn handelingen die veel opleveren.

Ook in cultuureducatie kunnen deze lessen worden toegepast. Cultuureducatie zorgt ervoor dat kinderen en jongeren op scholen in aanraking komen met de breedte van kunst en cultuur; zowel met zaken die zij al kennen, als met zaken die volkomen nieuw voor hen zijn. In een recent gesprek tussen MBO-studenten en de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur, gaven de jongeren aan dat ze cultuur op school heel belangrijk vonden, maar dat het soms wel erg weinig bij hun belevingswereld aansloot. Het overbrengen van deze breedte van kunst en cultuur, vergt heel wat van de professionals die zich ermee bezig houden.

Inclusie in cultuureducatie vraagt in mijn beleving om een paar zaken. Het begint met passie voor wat we de leerlingen willen laten zien, ervaren en leren. Wij hebben als het ware ook een liefde voor hockey over te brengen en kunnen leren van Pauls bereidheid om buiten de gebaande paden te gaan. De variant van met de klíko op stap gaan is voor cultuureducatie: het gebouw uit, de regels oprekken en het gesprek aangaan.

En als het goed is, eindigt het niet bij die passie, maar hebben we minstens zoveel nieuwsgierigheid naar kinderen, jongeren en hun belevingswereld. Dat vraagt erom bereid te zijn ons in hen te verplaatsen, de hockey zogezegd te verbinden met wat deze jongeren in eerste instantie misschien meer aanspreekt, zoals zaalvoetbal of boksen. En daarbij vragen te stellen die misschien buiten onze eigen ervaring liggen. Hoe zorgen we bijvoorbeeld dat mensen met een beperking vergelijkbare kansen hebben op het ontwikkelen van hun talenten? En hoe zorgen we voor rolmodellen voor *alle* kinderen en jongeren?

Ik verwacht dat we de komende jaren stappen gaan zetten. De benodigde kwaliteiten, nieuwsgierigheid en empathie, zijn ten slotte bij mensen die zich in kunst en cultuur thuis voelen, vaak goed ontwikkeld. Want juist daar gaat het erom écht te kijken en luisteren, zonder direct te oordelen, en je te verplaatsen in andere perspectieven en werelden.

Dan is het enige dat we nog nodig hebben: niet praten, maar doen. En dat moet hier in Rotterdam toch goed komen!

Witte de With Center for Contemporary Art

Witte de With is een toonaangevende instelling voor hedendaagse kunst die ruimte biedt voor kritische reflectie op actuele vraagstukken op zowel lokaal als (inter)nationaal niveau. Door middel van tentoonstellingen en theoretische en educatieve programma's streeft Witte de With ernaar om verschillende doelgroepen in contact te brengen met de actuele visies van kunst en cultuur. Leerlingen worden uitgenodigd om deze visies te ontdekken. Het uitgangspunt is de verwondering of verontwaardiging die de kunst bij de leerling oproept. Reflecteer samen op actuele thema's en kijk welke probleemstukken via kunstwerken besproken worden.

TENT

TENT is het platform voor hedendaagse kunst in de Rotterdamse context. TENT realiseert tentoonstellingen, nieuwe producties, educatieprojecten, performances en events met makers uit de stad en daarbuiten. Met gastprogrammering biedt TENT ruimte aan lokale partners en initiatieven. De basis voor het programma is de dynamische stedelijke cultuur van Rotterdam, waarbij ingehaakt wordt op thema's en ontwikkelingen die hier spelen en in de wereld om ons heen.

MAMA

MAMA is een platform voor visuele cultuur op het grensvlak van hedendaagse beeldende kunst en populaire beeldcultuur. MAMA biedt een podium aan jonge kunstenaars, waarbij eigenaarschap en maakbaarheid van deze cultuur hoog in het vaandel staan. MAMA heeft geen vaste vorm, maar transformeert mee met de grenzeloosheid van kunst. Ze maakt de nieuwste ontwikkelingen en jonge kunstenaars zichtbaar door tentoonstellingen, presentaties en projecten, zowel in de showroom als online. Op een laagdrempelige manier richt MAMA zich op een jong publiek, talentontwikkeling en het gesprek met de toeschouwer dat daaruit voortkomt.

Met dank aan

María Acaso, Sepake Angiama, Veronika Babayan, Martijn van Bachum, Lois Bakker, Anke Bangma, Maarten Bel, Darly Benneker, Rien Bexkens, Iris Boers, Kasper Bosmans, Daniel van den Broeke, Margriet Brouwer, Lesley Burger-Wijnands, Clare Butcher, Lieselot Coenen, Danny Cotino, Nada van Dalen, Thiemo van Dam, Lisa Diederik, Barry van Druten, Aletta van der Eijk, Remty Elenga, Joëlle Emmen, Femke Gerestein, Marguerite de Geus, Fien de Graaf, Nathalie Hartjes, Piet van Hecke, Fabienne Hendriks, Sofía Hernández Chong Cuy, Aad Hoogendoorn, Tifene Huchet, Nadine van Hulst, Roos Hutte, Marèl Jap-Sam, Salih Kiliç, Yana Klichuk, Jeroen Lavèn, Leon van der Leer, Benjamin Li, Joep van Lieshout, Nazif Lopulissa, Geert Maarse, Nina Maissouradze, Emmelie Mijs, Maroeska Mulder, Tomas Mutsaers, Julian Oggel, Eva Olde Monnikhof, Maxime Osseman, Pleun Peters, Josien Pieterse, Joan Poortman, Paul Pos, Jans Possel, Arwen Ronner, Matthijs Ronner, Jeffrey de Roode, Germa Roos, Sanne Scholten, David Smeulders, Ellis Sweep, Navin Thakoer, Mirjam van Tilburg, Juliette Tulkens, Leanne Turvey, Huub Verburg, Bram Verhoef, Rachel Vismale, Rieke Vos, Sigmar Vriesde, Alice Walton, Minouche Wardenaar, Gino van Weenen, Wilfred van der Weide, Roos Wijma, Augusta Wind, Flora Woudstra, Merel Zwarts.

Redactie

Mart Koenen, Yoeri Meessen, Judith Vorwerk

Projectcoördinator

Milou Terpstra

Bijdragen

María Acaso, Nathalie Hartjes, Sanne Scholten, Mirjam van Tilburg

Fotografie

Aad Hoogendoorn

Beeldmakers

Nazif Lopulissa, Nina Maissouradze, Tomas Mutsaers

Tekstredactie

Flora Woudstra

Vertaling tekst María Acaso (Spaans - Engels)

Edward Marks

Proeflezers

Jason Coburn, Milou Terpstra

Grafisch ontwerp

Studio de Ronners

Druk

Edauw en Johannissen

Oplage 700

ISBN 978-94-91435-58-4

Deze publicatie is tot stand gekomen met ondersteuning van Janivo Stichting, Fonds 21, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Gemeente Rotterdam.

www.100procenthedendaags.nl

100% Hedendaags is een kunsteducatieproject van MAMA, TENT en Witte de With Center for Contemporary Art.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.
© De auteurs, beeldmakers, 100% Hedendaags, 2018.

ISBN 978-94-91435-58-4

9 789491 435584 >

